

La llengua catalana, pedra de toc de la diversitat lingüística europea^[1]

Isidor Marí i Mayans

Director dels Estudis d'Humanitats i Filologia (UOC)
imari@uoc.edu

Resum:

La UE es troba a les portes d'una ampliació que comportarà la incorporació de deu noves llengües oficials, moltes de les quals amb unes dimensions demogràfiques i una vitalitat cultural inferiors a la llengua catalana. L'article comenta que la situació actual del català a la UE és injustificable i escandalosa i que ho resultarà encara més després de l'ampliació. La previsible modificació del règim lingüístic de la UE tendirà a la reducció de les llengües de treball per raons d'eficiència, però l'ampliació de les llengües oficials hauria de permetre incloure-hi llengües com la catalana, que ja són oficials en el seu territori. Tampoc hi ha cap raó perquè el català resulti exclòs dels programes lingüístics europeus, en els quals participen fins i tot llengües de països externs a la UE. Les comunitats lingüístiques amb poders legislatius han de poder regular l'ús públic de les llengües en el seu espai igual que els estats; altrament la mateixa UE indica que sols la independència política garanteix un tracte igualitari.

La situació actual de la llengua catalana en el marc de la Unió Europea es pot qualificar de desconcertant –i fins i tot d'escandalosa. És la llengua d'un poble que des dels temps de Carlemany ha fet aportacions significatives a la civilització europea. La parlen més de 7 milions d'europesos i més de 10 milions la tenen com a llengua oficial. És la llengua en què diversos parlaments debaten i aproven lleis en exercici de competències exclusives. L'usen tots els nivells de l'administració. És vehicle de l'ensenyament des de les edats preescolars fins a les universitats. Compta amb diversos canals de televisió complets, amb nombroses emissores de ràdio, amb diversos diaris i moltes revistes. S'usa en el cinema original, doblat i subtitulat. S'hi editen milers de llibres cada any, en tots els camps del coneixement. Es troba entre les llengües més traduïdes i entre les més usades a Internet. És utilitzada pràcticament en totes les activitats professionals i té una presència rellevant en tots els àmbits de la vida econòmica i social. En tota la Unió Europea no hi ha cap altra ciutat de les dimensions de Barcelona amb una llengua pròpia que no sigui oficial del seu Estat i de la Unió. En definitiva, hi ha milions d'europesos que viuen i volen viure en aquesta llengua, però la Unió Europea no sembla disposada a reconèixer aquesta realitat de la mateixa manera que reconeix, usa i promou llengües de proporcions equivalents o menors –com el suec, el danès o el finès. Ni tan sols al mateix nivell que llengües de països externs a la Unió. I l'Estat espanyol, que teòricament representa els nostres interessos, no fa res per resoldre aquesta situació.

En la meva intervenció voldria posar en evidència que no hi ha cap raó democràtica que justifiqui aquesta marginació de tants de ciutadans europeus, i que es tracta d'una exclusió per

* Aquest text recull una intervenció en el Fòrum del Partenariat per la Diversitat (Partnership for Diversity) que tingué lloc a Palma (Mallorca) els dies 7-9 de febrer de 2002, organitzat per l'European Bureau for Lesser Used Languages i la Direcció General de Política Lingüística de les Illes Balears.

motius merament polítics: una altra mostra més del dèficit democràtic, que és imprescindible resoldre en l'anunciada reforma institucional de la Unió. El tracte que es doni a la llengua catalana en aquesta futura institucionalització serà la pedra de toc de la credibilitat que mereix el compromís que ha proclamat la Unió Europea amb la seva diversitat cultural: la decisió que s'adopti respecte al català no indicarà tan sols el futur reservat a les altres llengües menys difoses mancades també de reconeixement, sinó que marcarà el destí que seguiran successivament gairebé totes les llengües del nostre continent. Els que defensem el reconeixement del català som conscients que lluitem per la diversitat lingüística d'Europa i del món sencer.

En la política lingüística europea –una política, per cert, encara massa implícita i fragmentària– hi ha tres aspectes que mereixen la nostra atenció, per comprendre quina és la situació de la llengua catalana:

1. Primer, *el règim lingüístic de la Unió Europea*: l'oficialitat de les llengües i el seu ús com a llengües de treball i de comunicació administrativa. És la cara més visible i simbòlicament rellevant de la política lingüística de la Unió, però no l'única, ni potser tampoc la més important.

2. Hem de tenir en compte, per exemple, *l'acceptació o l'exclusió de les llengües en els programes i accions que disposen de finançament comunitari*, especialment en camps com l'educació, la cultura, l'audiovisual o l'enginyeria lingüística. La transcendència d'aquest segon aspecte no és inferior a la del règim lingüístic de la Unió.

3. I encara hi ha un tercer apartat –molt més imperceptible que els anteriors, però d'importància decisiva per a la presència i l'ús públic de qualsevol idioma: *la regulació de l'ús públic i comercial de les llengües* en la legislació comunitària, dels estats membres i dels poders subestats. Òbviament, que una comunitat lingüística disposi o no d'aquesta facultat d'ordenació lingüística de l'espai públic és vital per al futur de la seva llengua.

Si ho pensem bé, aquest tercer punt –la vitalitat social d'una llengua en el seu espai públic– és la causa i el fonament dels altres aspectes de la política lingüística: en la mesura que una llengua és viva en la seva societat mereix tenir una participació normal en les polítiques comunitàries i un reconeixement polític i administratiu que assegurï una bona relació amb els ciutadans i la seva identificació amb les institucions. Cal recordar principis tan elementals?

El mateix *règim lingüístic de la Unió Europea*, establert pel Consell en el Reglament núm. 1 de 1958, remet a la situació jurídica de cada llengua en el respectiu estat membre per tal de determinar quines han de ser les llengües oficials i de treball en les institucions europees (article 1), i no estableix cap obstacle insalvable per a l'oficialitat del català. L'exposició de motius del preàmbul d'aquest reglament justifica l'adopció de les llengües oficials i de treball pel fet que són –cito textualment– *"reconegudes com a llengües oficials en un o més Estats membres"*. Notem que no especifica el requisit que hagin de ser oficials *en tot el territori* del respectiu estat membre, com han tendit a interpretar després, restrictivament, els òrgans de la Unió Europea.

L'article 8 d'aquest reglament afegeix, literalment, que *"Pel que fa als Estats membres amb diverses llengües oficials, l'ús d'una llengua s'ha de regir, a petició de l'Estat interessat, segons les normes generals de la legislació de l'esmentat Estat"*.

La legislació europea expressa, per tant, la disposició de conferir a les diverses llengües oficials en els estats membres un grau de reconeixement en el marc comunitari que resulti proporcionat a l'estatut jurídic i a la implantació real que tenen en el respectiu estat. No hi ha cap disposició d'aquest reglament que exigeixi que una llengua sigui oficial en la totalitat del territori d'un estat membre per poder ser una de les llengües oficials de la Unió. Si el català –que en virtut de la legislació espanyola té ús oficial, legislatiu, administratiu, educatiu, etc.– no esdevé llengua

oficial de la Unió, no és per un impediment jurídic, sinó simplement perquè l'Estat espanyol no ho demana, i perquè troba excuses per no fer-ho en determinades interpretacions restrictives del règim lingüístic europeu.

Aquesta posició restrictiva –l'exigència d'oficialitat en tot el territori d'un estat membre– procedeix d'una curiosa interpretació de la seguretat jurídica, que val la pena aclarir. És sabut que la legislació europea és directament aplicable a qualsevol ciutadà de la Unió. Les garanties de seguretat jurídica dels ciutadans exigeixen que aquesta legislació els sigui accessible en una llengua coneguda. Per tant, *és suficient* que la legislació europea es promulgui en alguna llengua oficial en tot el territori de cada estat membre perquè la seguretat jurídica dels ciutadans quedi garantida, fent ús del mínim nombre de llengües necessari.

Aquest *principi de suficiència*, que pot ser vàlid per a determinar *el nombre mínim necessari de llengües oficials*, es converteix de manera abusiva en un *principi d'exclusió*, que passa a fixar *el nombre màxim admissible de llengües oficials*. La pirueta jurídica no sembla gaire elegant, sobretot si –com veurem després– també és utilitzada per a excloure el català –i altres llengües europees– de la participació en els programes de la Comissió (una decisió que ja no té absolutament res a veure amb la seguretat jurídica dels ciutadans).

Un altre argument sol reforçar aquesta exclusió per manca d'oficialitat en tot el territori d'un estat membre: els costos excessius que tindria l'ampliació del nombre de llengües oficials, perquè l'oficialitat d'un idioma implica la seva adopció com a llengua de treball. Aquest argument també mereix un comentari. És cert que els costos del multilingüisme integral que practica la Unió Europea són importants, però no tan exagerats com de vegades es vol fer creure. Quan es diu que el multilingüisme de la Unió Europea consumeix el 40% del pressupost administratiu, la impressió és que es tracta d'una despesa desorbitada. Però si tenim present que aquest pressupost administratiu representa poc més del 5% del pressupost de la Unió i que el cost del multilingüisme se situa entre el 2 i el 3 per cent del pressupost comunitari, la xifra ja no sembla tan desproporcionada. Això permet –per exemple– que aquests mateixos costos siguin presentats com a prohibitius quan es vol impedir l'accés a l'oficialitat d'una llengua com el català, però que en canvi siguin considerats assumibles –com ha succeït fa poc– quan es parla de l'ampliació de la Unió Europea i s'insisteix que el multilingüisme integral a la llarga no serà sostenible.

En efecte, són nombrosos els experts que han afirmat que l'ampliació del nombre de llengües de treball no és sostenible indefinidament, però cal subratllar que no és tan sols per raons econòmiques. Al capdavall, si creix el pressupost, aquest no seria el problema principal de la sostenibilitat. El problema és que hi ha enormes dificultats operatives i complicacions que afecten la fidelitat i la qualitat dels textos traduïts, dificultats que no sembla possible pal·liar amb un increment pressupostari. En el moment actual, la igualtat entre les llengües de treball ja no és real ni possible: l'anglès i el francès són *de facto* les llengües de treball principals. La interpretació i la traducció directa entre els 110 parells possibles de llengües de treball ja no és viable ni tan sols avui. El nombre de parells es calcula amb la fórmula $p = n(n-1)$, o sigui que amb la introducció de noves llengües, els parells creixen en una progressió geomètrica. La traducció o la interpretació indirectes (amb llengües interposades) multipliquen el temps d'espera i els errors en les versions resultants. La sistematització de les equivalències terminològiques entre totes les llengües esdevé més i més difícil d'assegurar. La conseqüència –ja actualment– és que moltes de les versions dels textos oficials presenten divergències que afecten el sentit i, per tant, comprometen el principi que totes les versions són igualment autèntiques i jurídicament segures. És a dir: el multilingüisme actual té dificultats serioses per garantir la seguretat jurídica per a la qual havia nascut. Amb algunes llengües de treball més, es pot convertir en una pura ficció, carregada d'inconvenients difícilment ocultables. No seria gens saludable que la UE volgués mantenir aquesta ficció i propiciar d'aquesta forma, per la via dels fets consumats, una reducció de les llengües de treball que no s'atreveix a negociar políticament de forma oberta i transparent.

La reducció de les llengües de treball als quatre o cinc idiomes més coneguts i usats de la Unió –limitant, per exemple, el multilingüisme integral a les comunicacions que afecten la seguretat jurídica dels ciutadans, com la promulgació de la legislació europea que els és directament

aplicable— no sols simplificaria el funcionament de les institucions, sinó que permetria ampliar el nombre de les llengües oficials, incloent-hi totes les llengües constitutives d'Europa, sense excepció. Si es considerés que no era possible usar totes les llengües oficials en les comunicacions entre les institucions europees i els ciutadans, es podria assegurar almenys la recepció d'escrits en qualsevol d'aquestes llengües, tal com preveu l'article 10 de la *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries*, en altres nivells de l'administració.

Evidentment, la reducció de les llengües de treball i l'ampliació de les llengües oficials tindrien conseqüències sobre la participació en els programes europeus, que és el segon punt que ens proposàvem analitzar. D'una banda, perquè les llengües oficials que deixarien de ser llengües de treball haurien de rebre un tracte compensatori en tots els programes europeus amb implicacions lingüístiques —de fet, ja actualment alguns d'aquests programes recullen criteris de preferència per a les llengües oficials menys difoses. D'altra banda, perquè les poques llengües que esdevindrien llengües de treball serien òbviament les més conegudes i difoses. Per tant, en realitat no necessitarien cap suport addicional per part del fons comunitaris. I, sobretot, l'ampliació de les llengües oficials permetria que el català participés normalment —com moltes altres llengües ara excloses— en tots els programes europeus en què la llengua sigui rellevant (educatiu, culturals, mediàtics, d'enginyeria lingüística, etc.). De fet, ni tan sols seria estrictament necessari que el català esdevingués llengua oficial de la Unió, perquè aquesta participació fos plenament normal, si servís d'alguna cosa la Resolució adoptada el 1990 pel Parlament Europeu sobre la llengua catalana, que demanava expressament (article 4) al Consell i la Comissió "*la inclusió del català en els programes elaborats per la Comissió per a l'aprenentatge i el perfeccionament de les llengües europees*". Resulta escandalós i indignant el poc cas que s'ha fet d'aquesta resolució del Parlament Europeu. ¿Com es pot entendre, per exemple, que participin en el programa Sòcrates no sols les llengües oficials de la UE més l'irlandès i el luxemburguès, sinó també les llengües nacionals dels països de l'EFTA/EEA i les dels països que negocien el seu accés a la Unió, i en canvi no hi tingui una participació normal la llengua de milions de ciutadans de la mateixa Unió Europea? Una mostra: el formulari per a la candidatura de lectorats de llengües de l'acció Comenius inclou l'islandès, el noruec, el búlgar, el txec, l'estonià, el letó, el lituà, l'hongarès, el maltès, el polonès, el romanès, l'eslovè i l'eslovac. Però no el català. I noteu, de pas, que 6 d'aquestes llengües pertanyen a estats que han aconseguit fa ben poc la independència.

La UE no s'hauria de preguntar —com ha fet recentment— quin és el fonament jurídic de les accions favorables a les llengües no oficials, sinó més aviat quin és el fonament jurídic i democràtic possible de la seva exclusió dels programes de suport a les llengües europees. O és que hi ha llengües que deixen de ser europees pel fet de no ser oficials de la Unió?

Sincerament, crec que el compromís de la Unió Europea amb la diversitat lingüística no tindrà cap credibilitat mentre el català no tingui, almenys, la mateixa acceptació en tots els programes europeus que el luxemburguès, que tampoc no és llengua oficial ni de treball de la Unió. La diferència, naturalment, és que el luxemburguès compta amb el suport inequívoc del seu estat, mentre que el suport d'Espanya al català davant els òrgans de la Unió és tan poc bel·ligerant que resulta fictici.

Per acabar, deixeu-me centrar l'atenció en el tercer dels aspectes de la política lingüística europea que havia enunciat al començament: *la facultat de regular l'ús públic de les llengües*, especialment en el mercat i la comunicació. Es tracta segurament de la part més oculta, invisible i desapercebuda de la política lingüística, però la seva importància és decisiva per al futur d'una comunitat lingüística com la catalana davant de la mundialització econòmica, comunicativa i cultural.

En siguem conscients o no, la legislació europea estableix determinats requisits lingüístics —o permet que els estableixin els poders estatals o subestats— per a la lliure circulació dels productes comercials (com l'etiquetatge), dels professionals (condicions de competència lingüística per a l'exercici de determinades professions) i dels productes culturals (doblatge, exhibició, etc.). I no sols això, sinó que Europa, de portes enfora, defensa l'especificitat dels productes culturals en la negociació dels acords mundials de comerç (com també fa la recent Declaració de la UNESCO sobre diversitat cultural).

D'altra banda, però, controvèrsies recents com les que es van produir arran de la tramitació de la Llei de política lingüística de Catalunya entorn de l'etiquetatge dels productes comercials o els doblatges cinematogràfics són una bona mostra que aquestes qüestions no estan resoltes. Les comunitats lingüístiques que no disposin de prou competències polítiques per establir un cert ajust lingüístic i cultural dels seus respectius espais públics, tindran serioses dificultats per a sobreviure en el nou context mundial.

Aparentment, una Unió Europea que defensa la diversitat i la subsidiarietat hauria de facilitar la resolució d'aquest problema amb una correcta distribució de les competències entre els diferents nivells polítics. La realitat mostra que això no és gens segur. Malgrat la proposta que ja propugnava fa deu anys el ministre de la Presidència de Flandes, Luc van der Brande, en la seva *Carta de l'Europa de les cultures*, no hi ha cap garantia que ni tan sols els poders subestats que disposen de competències legislatives sobre una llengua oficial específica vegin reconeguda la seva facultat de regular la presència de les llengües en l'espai públic, en termes equivalents als que s'han reconegut als poders estatals. La posició de la Unió Europea en el cas de l'etiquetatge comercial és prou explícita en aquest sentit. Quan el mateix Tribunal Constitucional espanyol havia reconegut a la Generalitat de Catalunya la facultat de regular l'ús de les llengües oficials en l'etiquetatge (STC 147/1996), l'any 1997 va ser modificada la directriu europea sobre aquest punt de tal manera que tan sols els estats poden regular l'ús de les llengües en l'etiquetatge i, a més, únicament les llengües oficials de la Unió poden tenir-hi cabuda.

Aquesta evolució, contrària als criteris de subsidiarietat, condiona de tal forma el futur de les llengües no estatals en el procés de mundialització que mereix una actuació enèrgica davant la reforma institucional. No és perquè siguin entitats políticament sobiranes, que les comunitats lingüístiques han de veure respectat el seu dret a organitzar el propi espai públic, sinó perquè són llengües diferenciades. Si la Unió Europea no reconeix a les comunitats lingüístiques amb poders subestats les mateixes facultats que als estats sobirans, no fa més que confirmar que és imprescindible un procés d'independència política per aconseguir una posició equitativa entre les cultures del món. És aquest, realment, el missatge que la Unió Europea i l'Estat espanyol ens volen transmetre?

Caldrà seguir el debat que ha iniciat la Convenció Europea sobre el futur de la Unió i reclamar-hi perspectives més justes i satisfactòries que les actuals per a una llengua com la catalana, com ha fet fa poc la Convenció Catalana per al Debat sobre el Futur de la UE^[1] i com va fer el 8 d'abril de 2002 l'Institut d'Estudis Catalans, amb un manifest específic sobre aquest punt.^[2]

És imprescindible que la nostra llengua pugui veure assegurat el seu futur en el nou marc polític, i obrir d'aquesta manera el camí perquè moltes altres llengües europees també tinguin el mateix reconeixement.

Llista d'URL:

[url1]:<http://www.convenciacatalana.org/>

[url2]:<http://www.iecat.net/institucio/presidencia/Gabinet/declaracions/catalaue.htm>

Enllaços relacionats:

⇒ Informació sobre el català a Europa:

<http://www.caib.es/conselleries/educacio/dgpoling/user/catalaeuropa/catalaeuropa.htm#inici>

⇒ Sobre el règim lingüístic de la UE: I. Marí; M. Strubell. *The linguistic regime of the European*

1. Vegeu el document final a la pàgina <<http://www.convenciacatalana.org/>^[url1]>.

2. Podeu consultar-ne el text a la mateixa web de l'IEC: <<http://www.iecat.net/institucio/presidencia/Gabinet/declaracions/catalaue.htm>^[url2]>.

Union: Prospects in the face of enlargement:

<http://www.eblul.org/futurum/pajenn.asp?ID=26>

⇒ Reglament 1/1958 del Consell, pel qual es fixa el règim lingüístic de les institucions, de 15 d'abril de 1958:

<http://www.ciemen.org/mercator/ue3-ct.htm>

⇒ Resolució 1235/90 del Parlament Europeu sobre la situació de les llengües a la Comunitat i de la llengua catalana, d'11 de desembre de 1990:

<http://www.ciemen.org/mercator/ue20-ct.htm>

⇒ *Carta europea de les llengües regionals o minoritàries:*

<http://www.ciemen.org/mercator/Ce5-ct.htm>

⇒ Resposta parlamentària oficial sobre el cost de la traducció i interpretació a la UE (2000):

<http://europa.eu.int/eur-lex/pri/es/oj/dat/2000/ce219/ce21920000801es01280129.pdf>

⇒ Càlcul fet pel SCIC (Service Commun Interpretation Conférences) de la Comissió Europea:

<http://scic.cec.eu.int/scicnews/2000/001009/news004.htm>

⇒ Informació sobre les llengües que tenen accés a l'acció LINGUA:

<http://www.europa.eu.int/comm/education/languages/es/actions/lingua2.html>

⇒ Vegeu també l'annex 1 (pàg. 21) del formulari següent:

http://www.europa.eu.int/comm/education/socrates/download/com3_es.pdf

⇒ Directriu europea 97/4/CE sobre l'etiquetatge:

<http://www.bild.net/dir974EC.htm>

Citació recomanada:

MARÍ, Isidor (2003). "La llengua catalana, pedra de toc de la diversitat lingüística europea". *Digithum*, núm. 5 [article en línia]. DOI: <http://dx.doi.org/10.7238/d.v0i5.556>

[Data de publicació: abril de 2003]